

Attraktivitet och samverkan på lokal nivå

– tillväxtbyn Trångsviken i jämförelse med Bispgården, Åseda och Gnosjö

Marie-Louise von Bergmann-Winberg

Inledning

Syftet med denna uppsats är att diskutera och analysera vilka faktorer som bidrar till lokal och regional utveckling. Fokus kommer att vara på sambandet mellan attraktivitet, kommunal samverkan och näringslivspolitik, uttryckt som stödjande strukturer och möjliggörande funktioner? Är Sverige och Norden unika så tillvida att det faktiskt är möjligt att undersöka om kommunerna kan bidra till lokal och regional utveckling? Två tredjedelar av den offentliga ekonomin går genom kommuner och landsting, och beslutsmakten på dessa nivåer är helt annorlunda än motsvarande i övriga europeiska länder. Förhållanden som krävs för att skapa nätverk och framgångsrika kluster genom samarbete mellan offentlig, privat och tredje sektor på lokal nivå tas däremot inte upp i sig, utan bara om dessa nätverk genom sin existens kan förstärka lokala näringslivspolicies.

Min ansats är komparativ och jag har valt att analysera i huvudsak lokal samverkan mellan offentlig sektor och näringsliv, uttryckt som näringslivspolitik och företagsklimat, huvudsakligen inom närregioner eller kommuner. I denna samverkan ingår även sk eldsjälar eller drivande aktörer som initierar och fullföljer denna samverkan. När det gäller tillväxtregioner och framgångsrik tillväxtpolitik inom kommuner brukar framförallt storstäder nämnas som regionala kraftcentra.¹ Utanför dessa områden har mycket forskning och intresse fokuserats på Gnosjö. Kronobergs, Kalmar och Jönköpings län har dock på senare tid blivit intressanta som möjliga tillväxtregioner, inte minst till följd av industriella nätverk och sk kluster. De största utflyttningsområdena i Sverige finns uppe i norr, särskilt i Bergslagen och Norrlands inland. Forskningsmässigt sett vore det en utmaning att inom dessa senare områden försöka finna lokala tillväxtregioner, eller sk tillväxtbyar, vilka utgör kommuner eller kommundelar.

¹ Nordiska regioner i profil. Nordiska ministerrådet 1997:5 lyfter fram huvudstadsregionerna, de fyra storstäderna med över 200 000 invånare, samt 16 städer med mer än 100 000 invånare. Flera av dessa områden har universitet och en stark teknologisk forskning samt näringslivsutveckling. Den största tillväxten fram till början av 1990-talet kan iaktas hos vissa norska och danska regioner, och skillnaderna mellan länderna är tydligare än mellan motsvarande regioner. Andelen tätortsbefolkning inom de nordiska länderna varierar mellan 75 (Norge) och 90 procent (Island).

Jämtland har ett lågt innevånarantal och saknar en stad i storleksordningen 100 000 invånare. Den enda staden i länet, residensstaden Östersund, räknar ca 58 000 invånare. Östersund och Åre kommuner har under 1990- och 2000-talen varit de enda kommuner i länet som har uppvisat en viss befolkningstillväxt, möjligen genom inflyttning från den jämtländska glesbygden. Ragunda har Sveriges högsta skattesats² och Krokoms befinner sig mellan tillväxtregionerna Åre och Östersund.

Ett antal EU projekt har sedan det svenska medlemskapet 1995 fokuserats på två kommundelar inom Krokoms och Ragunda kommuner: nämligen *Trångsviken* och *Bispgården*. Detta gör dessa orter intressanta för fortsatt forskning och jämförelse med andra motsvarande orter i Sverige.

Valet av två undersökningsobjekt som i detta fall utgörs av kommundelar, motiveras alltså av deras läge, deras EU satsningar och deras ekonomiska situation. En motsvarande jämförbar kommundel skulle då kunna stå att finna i ett annat län där motsvarande satsningar skett på lokal nivå. En sådan kommundel är exempelvis Åseda i Uppvidinge kommun som med EU och nationellt stöd satt igång en lokal utvecklingsprocess. Gnosjö är likaså ett intressant undersökningsobjekt om man utgår ifrån dess roll och förebild som lokal tillväxtregion. Dock har frågan om lokal näringslivspolitik och kommunala tillväxtingsatsningars bidrag till Gnosjöns utveckling sällan ställts. Den påtagliga skillnaden mellan dessa fyra platser är att Gnosjö faktiskt utgör en särskild kommun, vilket de andra inte gör.

Mina jämförelser utgörs således av glesbygdsregioner, två inom Jämtland; Ragunda (Bispgården) och Trångsviken, samt två i södra Sverige: Åseda och Gnosjö. Huvudfokus läggs på *Trångsviken*, en kommundel inom Krokoms kommun och jämförelserna görs i första hand för att se på vilka punkter Trångsviken skiljer sig från, respektive uppvisar likartade utvecklingsmönster som de andra lokalsamhällena. Under vilka betingelser, och med vilka resultat kommer olika faktorer att kunna främja lokal, men även regional, tillväxt? Vilka är de utvecklingshämmande faktorerna inom olika regioner, kommuner och kommundelar? I vilken utsträckning har nationellt eller EU stöd förmått vända trender, eller förstärka en pågående positiv utveckling? Har regionala tillväxtavtal eller partnerskap haft avsedd effekt på den regionala utvecklingen i de undersökta områdena? Andra frågor av intresse är företagskultur och tidigare etableringar, liksom förekomsten av företagarnätverk eller kluster för bredare samverkan, isynnerhet olika varianter av Triple Helix fenomenet.³ Sist, men inte minst vill jag lyfta fram sk lokala framgångsfaktorer.

² 33,30 procent jämfört med det lägsta som finns i Kavlinge 28,90 procent. Den kommunala skattesatsen är likaså högst i Ragunda år 2003 med 23,50 procent jämfört med det lägsta som finns i Solna kommun med 17,58 procent. Svenska kommunförbundets hemsida.

³ Samarbete politik, högskola och företag.

Trångsviken som undersökningsobjekt

Jag har valt att göra en explorativ studie med Trångsviken som utgångspunkt.

Trångsviken har varit en adaptiv ort med tillväxtföretag alltsedan 1980-talet, och utgör ett för norra Sverige unikt exempel på en ort med entreprenöriell kultur och ett näringslivsklimat som är jämförbart med Gnosjö. Dock har inte denna ort analyserats eller utvärderats på motsvarande sätt som Gnosjö, Karlskrona eller Åseda, än mindre blivit föremål för regelrätt forskning i vilken entreprenöriella aktörer, företag, samhällsfunktioner samt lokala utvecklingsgrupper betraktats. Just samverkan mellan alla dessa aktörsgrupper gör Trångsviken unikt, men även själva företagstätheten, 60 företag på ca 700 fast bosatta personer inom området är unikt. Motsvarande drag kan också iaktas just i Gnosjö och i det finska samhället Korsnäs, men enligt min mening inte lika tydligt i Åseda eller Bispgården.

Undersökningen sönderfaller i två delar: i ett första steg analyseras det entreprenöriella klimatet i Trångsviken för att utröna eventuella framgångsfaktorer, och särskilt vilken roll dess kommunala stödjande strukturer kan ha i detta. I ett andra steg analyseras de lokala utvecklingsgruppernas arbete samt dess effekter för företagen och samhället ur ett subsidiaritetsperspektiv. Den första delen utgår ifrån några av de mått på framgång som OECD lyfter fram; nämligen *befolkningsökning, utveckling av skattekraft, sysselsättning och förändring av utbildningsnivå över tid*. Den senare delen tar fasta på eventuella *samband* mellan eldsjälar, nätverk och skapande av attraktiva regioner med potential för tillväxt.

Nätverksbyggande: företagskonsortier och lokala utvecklingsgrupper i samverkan med kommun- och länsnivå

Särskilt i lokala glesbygdsregioner finns ett klart behov av att öka kunskapen om framgångsrik nätverkssamverkan och hur företag och samhälle fungerar i ett nätverkssammanhang. Nätverksteorierna har i första hand utvecklats inom företagsekonomisk teoribildning, men sedermera även vunnit insteg inom andra discipliner. Dessa teorier tar fasta på hur sociala processer försiggår, samt vilka former nätverkssamarbete kan ta sig. Lojalitet och gemensamma intressen är viktiga för att driva nätverken framåt, i synnerhet i tider av stark förändring. I denna förändringsprocess blir ett begrepp som det sociala kapitalet ytterst väsentligt. Putnam förklarar de norditalienska regionala framgångarna just utifrån nätverkskonstellationer, med idrottsklubbar och sångköror med anor sedan 1200-talet som garant för sentida regionalekonomisk tillväxt. Putnam (1993a) uttolkar det sociala kapitalet dels som individuellt humankapital, eller mänskliga resurser, och dels som sociala och informella nätverk av olika slag, normer och förtroende. Aktörerna inom ett dylikt nätverk förmår agera mycket effektivt och kan med styrka driva gemensamma mål. Johannisson (2000) kopplar i sina studier det

sociala kapitalet med en stark lokal identitet, och finner detta kapital lika ojämnt fördelat som det finansiella kapitalet. Det finns flera exempel på regioner där företag genom täta nätverk byggt upp ett kollektivt kunnande som är unikt och globalt konkurrenskraftigt. Gnosjö brukar anföras som det mest framträdande exemplet i Sverige. Även Karlskrona-Ronneby, men också Åseda kan nämnas. Gemensamt för nätverksstrukturer är indelningen i infrastrukturella, organisatoriska och sociala nätverk. Det sistnämnda svarar för det sociala kapitalet, där impulser, idéer, gemensamma värderingar och identitet samt påverkan sprids genom personliga kontakter. En viktig fråga blir därför:

På vilket sätt bidrar samhällsentreprenörer på lokal, eller rentav sublokal nivå, till att skapa en attraktiv region och vilka är de avgörande faktorerna härvidlag? Under vilka betingelser kommer en attraktiv region även att fungera som en tillväxtregion?

Samverkan mellan företags- och samhälleliga nätverk är beroende av ett antal ”samverkansfaktorer” som karaktär, resurser, inriktning, kompetens, grad av förtroende mellan parterna. Dessa faktorerers betydelse för ledning och samordning av nätverken är intressanta att studera och utveckla.

Förekomsten av särskilda organ på sublokal nivå för områdesutveckling uppfattas vara en förutsättning för att aktivt driva detta. Drivande aktörer eller eldsjälar bidrar genom nätverkssamverkan till skapandet av ett socialt kapital som i sig frambringar ett entreprenöriellt klimat. Subsidiaritetsbegreppet implicerar en starkare beslutsmakt genom ett dekoncentrerat beslutsfattande på lägsta möjliga nivå. Vilken roll spelar förekomsten av lokala utvecklingsgrupper och en utvecklad sublokal beslutsmakt? Vilken effekt har en grundmurad retorik och effektiv marknadsföring av en föregiven tillväxtregion?

Samverkan mellan företag, kommun och län, samt andra offentliga aktörer, jämte lokala utvecklingsgrupperna och andra föreningar har förmått skapa ett företagsklimat, som kan generera tillväxt både ifråga om företagande, och nytt entreprenörskap samt inflyttning och ökning av livskvalitet över tid. Den för termen kluster så viktiga koncentrationen av särskilda branscher är inte utmärkande för Trångsviken i dagens läge. Däremot kan de strategiska nätverkens betydelse för samhällelig och regional/lokal utveckling väl identifieras, liksom även samhällsentreprenörer (Johannisson 1992) och företagsentreprenörer. Ragunda kommun med tillväxtregion Bispgården, Uppvidinge kommun med tillväxtregion Åseda samt Gnosjö har lokala tillväxtavtal. Jämtland och Småland är de regioner enligt den senaste nationella kartläggningen som står för den jämförelsevis starkaste nyföretagsamheten i relation till antal företag och befolkning (Svenskt Näringsliv 2002). En problematik jag vill betona är förhållandet mellan aktiva kommundelar som driver en egen form av tillväxtpolitik och det dilemma detta ställer kommunledningen inför: att bejaka en tillväxt som är jämförelsevis mycket större inom en kommundel jämfört med andra delar med ungefär lik-

artade förutsättningar och hur detta hanteras exempelvis vid kommunalt uppbackade EU ansökningar.

Problemet med fallstudier och jämförelsevis få undersökningsobjekt är möjligheten kunna dra mer generella slutsatser. Men om det finns övervägande likheter mellan undersökningsobjekten kan eventuellt trender brott påvisas som en följd av nya kommunala aktioner och tillväxtsatsningar. Svårigheterna ligger i att konstanthålla andra variabler som kan få liknande effekter, såsom förändringar i globala konjunkturer, uppfinningar och framväxten av produktsortiment som ger upphov till nya branschkluster etc. Djupintervjuer med kommunledning i respektive kommuner utgör grunden för analysen, samt utvald statistik för de variabler som enligt OECD, EU och Svenskt Näringsliv utgör centrala funktioner för lokal tillväxt. Dessa är: lokal produktion, andel förvärvsarbete, sysselsättningsutveckling, samt utbildnings- och befolkningsstruktur. Jag mäter framgång i termer av ökande skattekraft, låg arbetslöshet, befolkningsökning, förändring av utbildningsnivån mot högre grad av postgymnasial utbildning, entreprenörskap och nyföretagande.

Det omvända perspektivet – var ligger den lokala beslutsmakten?

Inom EU har man sedan länge talat om den subsidiära demokratin, vilket enligt min tolkning innebär att mycket av ansvaret för utvecklingen ligger på den lägsta tänkbara nivån, inkluderat även den *sublokala* och bynivån, vid sidan av den i nordiska sammanhang så viktiga kommunala nivån. Subsidiaritet kan även ses som en särskild form av lokal autonomi med ett ansvarstagande för social och regional balans, och subsidiär reglering, varvid sk territoriella aktörer ges större funktionsmöjligheter och påverkan på den egna livssituationen och det lokala politiska systemet.

Subsidiaritets- eller närhetsprincipen har även kommit att alltmer betonas som en högst väsentlig del av den Europeiska Unionens interna politik, och särskilt inom medlemsstaterna.⁴ Olika traditioner och nationella förvaltningssystem på regional och lokal nivå medför helt olika tolkningar av denna princip. Ett gemensamt drag är dock en uttalad politisk vilja att stärka medborgarinflytandet på alla nivåer, och alldeles särskilt den lägsta nivån. Ett begrepp som jag själv velat mynta i detta sammanhang är det *sublokala* perspektivet som hittills inte tilldragit sig forskarnas intresse i relation till de nya signaler som utgått från EU under något decennium. Orsaken till detta är att fenomenet visserligen har funnits länge inom de nordiska länderna, varvid forskningen fokuserats på det civila samhället med starka medborgarrörelser, men även i länder med stark historisk betoning och förankring i den tredje sektorn. Lika tydligt har dock inte forskningsintresset för den lokala demokratis utveckling och maktmekanismerna för

⁴ Begreppet subsidiaritet används även för relationer mellan överstatlig och nationell nivå.

den nivå som befinner sig under den kommunala nivån – och som jag i det följande benämner *sublokal* nivå – varit. Hur korrelerar denna sublokala nivå med den kommunala, eller med andra ord hur definieras lokal makt och vilken nivå har tolkningsföreträde och beslutsrätt när det gäller initiering och verkställande av lokala utvecklingsprogram och -policies? Wihlborg (2000) för in begreppet agenda vid uppkomsten av kommunala policies, och var makten ligger om policies alls initieras, och vilken påverkan som sker under behandlingens gång. Vilken roll, och vilken status, ges de drivande aktörerna inom dylika lokala utvecklingsgrupper, sk eldsjälar, i de utvecklingsprogram som fastställs inom de kommunala organen i besluts- och i genomförandeprocessen? Ytterst kan man tänka sig två alternativ: antingen en kommunal uppbackning av dylika utvecklingsgrupper och byalag inom kommundelar eller byar, eller motsatsen, dvs att denna typ av medborgarinitiativ stöter på ”glastak” i form av bristande vilja till samarbete med kommunpolitiker och tjänstemän. Inom den frivilliga, sk tredje sektorn (ej privat eller offentlig sektor), finns betydligt mindre av tvingande regel- eller lagstadgade beslutssystem, inte heller förekommer det på den sublokala nivån demokratiska val annat än i undantagsfall, utan val förrättas snarast som medlemsval inom dessa föreningar. Två kulturer möts i dialog, och utfallet kan bli tämligen oväntat om inte en arena för dessa möten skapas där bägge instanserna kan ingå i ett fruktbart samarbete på bägge parter villkor.

Den svenska kommunala nivån är den lägsta hierarkin inom EU systemet som kan bli föremål för en delegering uppifrån. I dagens läge upplever många svenska kommuner en starkt inskränkt beslutanderätt i ekonomiska, institutionella och politiska frågor genom lagar och förordningar, statliga eller EU målsättningar som kommunerna har att uppfylla. Till dessa kommer andra hinder som hänger samman med beslutsordningen och reglementen. Formellt sett är kommunen den lägsta demokratiska nivån genom valsystemet. Mycket tyder dock på en kris i systemet, svårigheterna med att få kandidater att ställa upp i val, minskat antal partimedlemmar och något av en allmän politisk apati för det gängse partipolitiska engagemanget. Intresset för samhällsfrågor har dock inte minskat utan snarare sökt sig andra former. Det nya begreppet governance visar på en annan väg, nämligen politik som konsensusbyggande genom lokal förankring utöver formella politiska beslutsstrukturer. Här kommer partnerskapet i de lokala tillväxtavtalen in, och frågan är om dessa representerar det omvända perspektivet eller inte: bottom-up, eller bara en variant av top-down, beroende på hur relationerna inom partnerskapen ser ut.

Subsidiaritet kan ses som en särskild form av lokal autonomi med ett ansvarstagande för social och regional/lokal balans och subsidiär reglering. Till det omvända perspektivet hör den sublokala nivåns utvecklingsgrupper och byalag. Var ligger ansvaret för initiering och förverkligande av lokala utvecklingsprogram, vilken dialog sker med de kommunala myndigheterna och vilken påverkan kan man se i de slutliga besluten? Närdemokrati inom kommundelar

och byar har vuxit fram efter kommunsammanslagningen på 1970-talet, men det finns en stor skillnad i lyhördheten mellan olika kommuner inför den nya demokratiåtgång som får starkt stöd på den egna sublokala nivån. Vissa kommuner stöder olika utvecklingsgrupper aktivt, både ekonomiskt och med politisk uppbackning, medan andra kommuner både i planerings- och genomförandefasen upplever drivande aktörer och utvecklingsgrupper utanför det traditionella politiska maskineriet som besvärliga, vilket utvecklingsgrupperna i sin tur upplever som ”glastak”. Bägge parterna delar intresset för lokalt entreprenörskap, näringslivsmiljöer, attraktiva livsmiljöer och boendeklimat. Skillnaderna ligger i de olika kulturerna för kommuner och byalag, alla kommunala reglementen och föreskrifter gentemot den tredje sektorns betydligt friare aktionsmöjligheter. Men även i de nya trenderna där aktörerna inom partnerskapet får axla nya roller, liksom de kommunala företrädarna och byalagen när det gäller att ta ansvar för tillväxt och utveckling, näringslivs- och sysselsättningspolitik.

Samhällsutveckling i glesbygd – att vända trenderna med strategiskt utvecklingsarbete

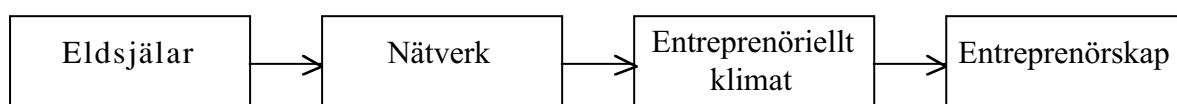
Man kan anta att de orter som förmått satsa på ett helhetsperspektiv med att skapa attraktiva livs- och boendemiljöer även har klarat konkurrensen om den utbildade arbetskraften för bibehållande och utbyggnad av såväl service- som produktionssektorn, både i privat, offentlig samt tredje sektor regi. Vilka satsningar på att utveckla en pedagogiskt högtstående skola, en kvalitativt sett god barn- och äldreomsorg, infrastruktur och transporter, föreningsverksamhet, fritidsaktiviteter för barn och ungdom samt vuxna, påverkar själva tillväxtklimatet och entreprenörskapet, dvs. i konkreta termer förmår locka såväl företagare att etablera sig, stanna kvar och växa, samt deras familjer och anställda att slå sig ned på en ort?

Relationerna mellan de olika aktörgrupperna är central för framåtskridande och tillväxt. Samspel och maktindelning på lokal nivå är en viktig fråga för hur tillväxtmålsättningar kan nås i samarbete mellan näringsliv, samhälle och medborgare. Sverige har i flera FN- och OECD-utredningar framstått som ett land med ovanligt starka nätverk och civilt samhälle. Den starka präglingen av decentraliserad makt till den kommunala och lokala nivån, med avsaknad av en regional förvaltning i enlighet med federala system, och endast den centrala förvaltningsnivån som förhandlingsparter, har även betytt att kommunerna idag spelar en allt starkare roll för den lokala samhällsutvecklingen. Där kan kommunerna agera som möjliggörare, i relation till den initiering och implementering av lokala utvecklingsprogram som tas fram på nivån under den kommunala, dvs den *sublokala* nivån med lokala företagskonsortier eller byautvecklingsgrupper. Kan eldsjälarna och sk drivande aktörer genom kommunal uppbackning alltifrån initiering till genomförandeprocessen understödjas i sina strävanden att utveckla sin

kommun, sin kommundel eller by. I motsatt fall skapas kommunala administrativa besväret som hindrar lokala utvecklingsgrupper att självständigt agera. I sista hand är det fråga om huruvida den lokala demokratin har ett spelrum eller inte och om dialogen med kommunen och kommunledningen kan fås att fungera.

Detta kan åskådliggöras på följande sätt (se figur 1) vad beträffar utvecklingsprocesserna mot ett ökat entreprenörskap. Eldsjälar och drivande aktörer bildar nätverk, vilket över tid skapar ett entreprenöriellt klimat och sålunda bildar grunden för entreprenörskap.

Figur 1. Drivande aktörer i nätverk och utvecklingen mot entreprenörskap.

Eldsjälarna inom lokalt utvecklingsarbete kan även förväntas ha andra funktioner, nämligen fungera som samhällsentreprenörer. I den mån detta sker, är avsikten att skapa attraktiva regioner för att dra till sig en ökad bosättning, eller rentav bryta en negativ utvecklingsspiral med utflyttning och nedläggning av offentlig service. Attraktiva regioner tillkommer inte av en slump, utan är resultatet av målmedvetna satsningar, oftast på det lokala planet. Statsvetaren Benny Hjern ifrågasätter storregionernas funktionsförmåga och tanken på en ny regional förvaltningsnivå samt idén om regionparlament (Hjern 2000). Han ser inget empiriskt stöd för att detta skulle ha en positiv påverkan på ekonomisk tillväxt och demokratisering. Denna syn delas inte av den klassiska centrum-periferi teorin och dess efterföljare (Friedmann 1973, Sager 1993, Porter 1990, Inglehart 1997). I någon mening kan man hålla med honom om denna analys, och fokus här utgörs ju följaktligen också av lokal och sublokal nivå. Dock kan man i likhet med den regionalpolitiska propositionen hävda vikten av regionala jämförelser och regional bench-marking i ett unitärt system. Jämförelser på kommunal nivå måste här ses i ett övergripande perspektiv och den statliga nivån blir för generell och dessutom gemensam för samtliga kommuner. Sverige har relativt små regionala skillnader jämfört med andra delar av EU, räknat i termer av regionalproduktion. Dock tenderar dessa skillnader att öka över tid, till följd av avfolkning i glesbygdsregionerna och de snabbast växande utvecklingsmotorerna inom de tre storstadsregionerna.

Det torde finna ett samband mellan det lokala utvecklingsarbetet, skapandet av attraktiva regioner med entreprenöriellt klimat och skapandet av lokala tillväxtregioner. Jag menar att dessa fenomen bör knytas ihop i en teoretisk modell där entreprenörskap tillåts växa fram genom partnerskap och bildandet av starka nätverk. Detta är dock inte ett tillräckligt villkor utan att begreppet attraktiv region bör ingå i tillväxtmodellen. Jag vill lyfta fram det lokala utvecklingsarbetet för skapandet av attraktiva regioner och de resultat detta fått för den ekonomiska

tillväxten.⁵ Den teoribildning som jag utgår ifrån är i första hand den sk regimteorin som söker förklara arbets- och befogenhetsfördelningen mellan den offentliga sektorn och marknadsekonomin (Stoker & Mossberger 1995, Härkönen & Kahila 1999). Tillämpat på den lägsta nivån inom den offentliga sektorn, den lokala eller sublokala nivån, utgår dessa teorier ifrån antagandet att effektiviteten hos den offentliga sektorns aktörer ökar med graden av samverkan och resursutnyttjande mellan dessa och aktörer inom den privata och den tredje sektorn. I min egen modell har jag valt att inte skilja mellan eldsjälar från de två sistnämnda sektorerna, eftersom jag antar att de ingår i samma nätverk. Dessa bidrar till skapandet av ett entreprenöriellt klimat, vilket leder fram till nytt entreprenörskap, och bibehållandet av existerande företagsamhet.

Inom regimteorin är en analys av maktstrukturen och maktens fördelning på olika nivåer av största intresse. Jag har valt att analysera detta utifrån ett subsidiaritetsperspektiv, dvs. hur makt fördelas till, samt utvecklas på sublokal nivå, i samverkan med de kommunala strukturerna. I den mån detta påverkar den politiska participationen hos de andra aktörerna, dvs eldsjälar och lokala utvecklingsgrupper, vilka i idealfallet bildar samarbetsgrupper med lokalförvaltningen, ser jag detta som nätverkande som i sin tur skapar attraktiva regioner. Exempel på detta är även de partnerskap som utvecklas under början av det svenska EU medlemskapet, men där självfallet inte alla partnerskap förmått bidra till skapandet av attraktiva regioner, och ytterst få till verkliga tillväxtregioner.

Kommunen som möjliggörare: Partnerskap, nätverk och socialt kapital som komponenter i lärandet på regional och på lokal nivå

I och med förändringarna inom svensk regionalpolitik har alltså beslutsmakten för regional utveckling flyttats nedåt i hierarkin, till regional och lokal nivå, liksom även ansvaret för den regionala utvecklingen samt för den ekonomiska tillväxten. En intressant paradox utgörs av det sk glokala perspektivet där den ökande globaliseringen dock får lokala konsekvenser och ett lokalt ansvarstagande. På samma sätt har delar av näringslivet fått en mer decentraliserad struktur. Den tillväxt som är lokalt ”rotad” bygger på innovativitet och förmåga till anpassning och diversifiering av produktionen, samt självständiga företagsenheter i form av dotterbolag. Mot detta står en tendens till större företagsenheter och globala fusioner, samt kapitalrörelser över nationella gränser.

Det pågående arbetet sker i huvudsak inom ramen för de så kallade regionala tillväxtavtalen där det ökade beslutsfattandet och ansvarstagandet på regional

⁵ Prop. 2001/02:4 använder uttrycket *dynamiska regioner* som förutsättning för utveckling, och avser med dessa den kunskapsdrivna ekonomins rörlighet för strategiska produktionsresurser och marknadens tilltagande globalisering, samtidigt som den lokala miljön blir allt viktigare för ett företags konkurrenskraft. Det senare ställer krav på innovation, flexibilitet, och ständigt lärande, vilket utvecklas i samspel mellan flera olika aktörer i nätverk.

nivå, som förespråkats av såväl regering som EU, nu sker. I detta partnerskap ingår offentliga organisationer och myndigheter, privata företag och organisationer, intresseorganisationer och ideella organisationer samt blandorganisationer i form av organiserade partnerskap enligt internationell förebild. I såväl strukturfönderna som de regionala tillväxtavtalen är det fleråriga program som utgör eller förväntas utgöra den organisatoriska strukturen för arbetet. I programmen ingår att långsiktigt koordinera resursanvändningen i måluppfyllande syfte samt att forma strategier för operativ verksamhet. I själva verket är det första gången i de valda observationskommunerna som detta samarbete verkligen formaliserats på detta sätt.

Dessa nya partnerskap enligt föreskriven EU-modell har även fått ett betydligt större ansvar för drivandet av välfärdsfrågor. Detta har inneburit en ny vitalitet för den lokala demokratin. Enligt Marianne Bull (1999) finns det idag ca 3 800 registrerade utvecklingsgrupper, och dessa deltar i varierande grad i samhällsbygget på lokal nivå. Verksamhetsförutsättningarna för dessa grupperingar är emellertid rätt olika beroende på län, region och kommun. EU stödberättigade regioner har kunnat aktivera grupper inom partnerskap och den tredje sektorn på helt nya sätt, men trots dessa finns det stora skillnader mellan kommunerna. En jämförande studie av tre kommuner Häggenås, Kallbygden och Trångsviken inom Östersunds, Åre och Krokoms kommuner, som jag genomfört, visar på relativt stora skillnader i målsättning, kontext, förlopp och delresultat på basen av förhandlingskonstellationer och arbetsmetoder. En motsvarande undersökning är på gång i Bispgården, Gnosjö och Åseda. Ingen av dessa kommuner har dock infört val på den sublokala nivån såsom Kallbygden, vilket är något av ett unikt svenskt experiment. (I Svågadalen genomfördes dock partslösa val till en kommundelsnämnd 1996, enligt Olsson & Forsberg 1997). Även Häggenås och Trångsviken kan ses som mycket tidiga experiment på den sublokala nivån.

Det finns skillnader mellan hur dessa grupper har konstituerat sig och hur de har arbetat, vilken form av demokratisk koppling och kommunal dialog de har haft, samt vilket bemötande de har fått av den kommunala tjänstestrukturen. Bull (1999) skiljer mellan fyra former för medborgerlig påverkan inom utvecklingsgrupper:

- a) samråd med villkorad delegation,
- b) självförvaltningsorgan,
- c) partipolitiskt obundna nämnder/driftsstyrelser,
- d) entreprenadavtal.

Trångsviken

Utvecklingsarbetet i Trångsviken inleddes med byggandet av Bygdegården år 1992, och satsningen på att öka inflyttningen av invånare och företag för att förebygga hotet om skolnedläggning och minskad kommunal service. År 2000

bildades Trångsviksbolaget som närmast motsvarar modell c) ovan. Trångsviksbolaget har till syfte att främja utvecklingen av näringslivet och samhällsfunktionerna i Trångsviken och den omgivande bygden. Det intressanta är att utvecklingen faktiskt lett till ökad inflyttning och nya satsningar på infrastruktur och bostadsbyggande. Det senaste exemplet på detta är satsningen på bredband, där Trångsviken är först inom hela Krokoms kommun, detta i första hand pga näringslivets behov. En motsvarande satsning är Enterprice Jamtland en nätverksplattform för affärsänglar.

Trångsviken har även tagit initiativ till entreprenörskap i skolan, i form av ett yttre entreprenörskap som arbetsform, samt ett inre som snarast anger förhållningssätt.⁶ Bengt Johannissons tankar kring entreprenörskap i den tidiga utbildningen har stått modell för förverkligandet i Trångsviken. En av de bäst kända formerna har varit klass fem som lokala ambassadörer, bl a i samband med de europeiska jordbruksministrarnas besök i Trångsviken under det svenska EU ordförandeskapet. En annan form är tillverkning av lingonsylt och fågelholkar. (Intervju med skolledningen i Trångsviken 2002-11-06). Trångsviken har fått stå som modell för en utökad skolplanering för alla stadier av utbildning i hela Krokoms kommun, och ett skapande av ett helt nytt entreprenöriellt klimat som tar fasta på skolungdom, och deras kreativa idéer.

Näringslivsforskning och lokal identitet utgör viktiga inslag i entreprenörskapet, där framförallt den egna lokala kulturen tas fram som viktigt instrument för marknadsföring⁷ av hela Krokoms kommun, men anpassat för dess olika kommundelar och byar. På detta sätt byggs en heltäckande kultur för entreprenörskap upp, fram till gymnasienivå samt Mitthögskolans satsning på entreprenörskap och affärsutveckling. Ett annat sätt att arbeta med detta utgörs av de lokala utvecklingsgrupper som arbetar med livsmiljön i Trångsviken där möten hålls varje månad, och där välkomstmiddag och välkomstpaket för nyinflyttade utgör en del av den inlemmande kulturen. Den regionalpolitiska propositionen 1999 tar fasta på livsstilsflyttningar i första hand, och konceptet med lokala strukturer som marknadsför och tillvaratar lokala resurser och livsstil har visat sig vara framgångsrikt i ett antal lokalsamhällen, så också Trångsviken. Sedan Trångsviksbolaget bildades har 30 nya hushåll kommit till orten, och ett tjugotal bevarade och nyskapade arbetstillfällen kan rapporteras. Trångsviken saknar dock i stor utsträckning en företagsamhet som byggts upp i form av kluster eller företagskonsortier i närbesläktade branscher. Istället har satsningarna inom Trångsviken och på kommunal nivå gällt den lokala identiteten och lokalt entreprenörskap. Utvecklingskraften och de konkreta satsningarna har tillkommit som

⁶ Exempel på detta är bl a flexibilitet, initiativförmåga, kreativitet, prestationsmotivation och riskvillighet. Konceptet byggs upp som en åldersstege där varje nivå inom utbildningen har getts olika roller inom ett aktivt entreprenörskap, ambassadörer, faddersystem, gymnasiebolag etc.

⁷ Webbsidor och digitalplattformar samt studiebesök både till och ifrån andra orter.

initiativ av de lokala aktörerna, och på det sublokala planet, vilket även dokumenterats genom ett flertal kontakter med massmedia och en i särklass positiv press (det senare enligt en intervju med en tidigare ordförande för Trångsviksbolaget 2002).

Ett annat särdrag i Trångsviken är långsiktigheten i utvecklingsplaneringen och satsningen på ett flertal samtidiga projekt som Trångsviksbolaget eller enskilda utvecklingsgrupper tar initiativ till. För att undvika stagnation bör varje avslutat projekt utvärderas, och fortsättning i form av nya satsningar alltid planeras (intervju med tidigare ordförande 2002). Detta garanterar en fortsatt hög utvecklingstakt och genererar också nya idéer samt vidmakthåller idén om en aktiv utvecklingsregion i lokalt format. Som koncept motsvarar detta Selskys (1994) *community entrepreneurship*.

Samma form av entreprenörskapstänkande står även att finna i Gnosjö och Åseda, men där står i huvudsak företagarna för näringslivsutveckling och entreprenörskap. Dock är det endast genom en longitudinell studie över ett antal decennier som en entreprenöriell långsiktighet och ett kontinuerligt engagemang av lokala utvecklingsgrupper kan dokumenteras. Fallet Trångsviken visar dock på intressanta former av sublokal beslutsmyndighet och förverkligande av förhållandevis stora samhällsprojekt. Nedan kommer detta att analyseras mot bakgrund av trender inom befolkningsutveckling, skattekraft och utbildningsnivå, dvs mot regional utvecklingspotential i syfte att skapa attraktiva tillväxtregioner.

Näringslivsrådet i Krokoms kommun bildades som ett samarbetsorgan år 2002 för att i första hand skapa ett kommunikationsforum mellan kommunledning och det lokala näringslivet. Syftet med projektet är även att öka insikterna om de servicefunktioner som tillhandahålls av det sk Näringslivstorget (en gemensam träff och servicepunkt för företagare och kommunens tjänstemän och politiker) som invigdes samma år, samt underlätta förståelsen för näringslivet hos kommunledningen. Bägge parter har enats om vikten av att tydliggöra de kommunala beslutsprocesserna i ärenden som rör näringslivet, och möjligheterna till en snabb behandling av exempelvis näringsstillstånd, bygglov och beslut rörande infrastruktursatsningar (Näsen 2003). Sett ur ett aktörsperspektiv är det viktigt att notera att de företag som i sina respektive företagareföreningar utsetts att delta i Näringslivsrådet haft möjlighet att påverka dialogen med kommunen, medan andra företag inte enligt rapporten ens känt till förekomsten av Näringslivsrådet eller de frågor som behandlats där.

Bispgården

I Ragunda kommun har Tillväxtregion Bispgården bildats 1998 som ett särskilt lokalt tillväxtavtal samt som samverkansorgan mellan näringslivet och kommunledningen, och övriga grupperingar. Flera utvecklingsprojekt i EU regi har

startats,⁸ och satsningen på en ny entreprenöriell anda som kunde bryta den negativa trenden markerade början av perioden. Paradoxalt nog förekommer ett omfattande sparprogram inom den kommunala administrationen till följd av minskad befolkning och minskade skatteintäkter jämsides med projektsatsningar som uppgår till fem gånger sparprogrammets storlek (170 mkr), och då förbehållet en av kommundelarna, nämligen Bispgården. Nystarten med en ny personalpolicy och kompetensutveckling, en starkare fokusering på utveckling, samt ett nytt tillväxtprogram för hela kommunen ledde även till bildandet av den sk NUU avdelningen⁹ efter avskaffandet av Näringslivsbolaget. Det senare innebär snabbare kommunikationskanaler med näringslivet och kopplingar till kompetensutveckling samt entreprenörskap. Kommunen eftersträvar även en tydligare lokal identitet och en smidigare kommundialog och frågan om eventuella glastak på lokal nivå för utvecklingsgrupper och näringslivsföreträdare ansågs snarare förekomma på nivån ovanför, nämligen den regionala (intervju med kommundirektör 2002-03-12). Konceptet motsvarar snarast Bulls tredje kategori, och påminner mycket om Trångsviken modellen, som sannolikt kan ha stått som förebild. Interkommunala nätverk för kostnadsbesparingar har dock, av geografiska skäl, skapats med Bräcke kommun.

Åseda

Åseda redovisar en mycket intressant modell för samverkan med mer än tio olika grupperingar för frivilligt arbete under projektperioden från 1996 till 2003. Dessa grupper innefattade allt från omsorg till näringsliv och fritid. Tydliga operativa mål som externa resultatmål, exempelvis ökning av arbetstillfällen, inflyttning och ökning av handelns omsättning, bättre kommunikationer samt bättre miljö sattes. Det visade sig vara svårast att uppnå ny inflyttning och kunna påverka kommunens satsningar på bättre kommunikationer (Helling m fl 1998, Jonson 2003). Även här gällde att vända flera negativa trender. De drivande aktörerna startade flera arbetsgrupper och nätverkskontakter mellan grupperna när det gällde att samverka för större satsningar, som exempelvis byggande av Hälsans hus, renovering av järnvägsstationen som samlingslokal och flera stora jippon som samlade majoriteten av kommundelens invånare. Satsningen på en kvalitets-säkring av hela utvecklingsprojektet och dess delgrupperingar är en annan faktor av betydelse. Här utvecklades under projekttiden en särpräglad form av sublokal demokrati, som dock inte förmådde engagera hela den lokala befolkningen. Dessa samverkansorgan motsvarar Bulls kategori c) med partipolitiskt obundna grupperingar som tillsatts helt funktionellt och bara för att fylla vissa syften

⁸ För perioden 2003-2005 räknar kommunen med infrastrukturens satsningar i storleksordningen 450 mkr.

⁹ En avdelning direkt under kommunstyrelsen som arbetar med frågor om näringsliv, utbildning, utveckling och arbetsmarknad.

under själva projekttiden. En fortsatt undersökning av hur projektets arbetsgrupper lever vidare efter projektavslut år 2003 kommer att te sig helt nödvändig för att kunna avgöra om denna samverkan dels fortsätter överhuvudtaget och dels kan fylla kriterierna för att möjliggöra lokal tillväxt efter detta. En intervju med kommunledningen i Uppvidinge kommun ger vid handen att lokalbefolkningen varit rätt så tudelad under projekttiden, men att kommunen valt att kontinuerligt backa upp processen eftersom den fyllde alla krav på förväntade framgångskriterier för en attraktiv tillväxtregion. Dock kom inte alla förhoppningar att infrias, vilket framgår av den statistiska jämförelsen nedan.

Gnosjö

Gnosjös organ för samarbete är framförallt Gnosjöandans Kunskapscentrum och IUC (Industriellt utvecklingscentrum med syfte att stödja produktutveckling vid små och medelstora företag) för utveckling av små och medelstora tillverkande företag. Andra samverkansformer är kommunstyrelsens arbetsutskott som i stort fungerar som en lokal arbetsmarknadsnämnd. Kontakterna mellan kommun och näringsliv är självgående, med en ovanligt hög representation av företagare bland kommunala politiker. I Gnosjö är själva nätverkskonceptet legio, och har utvecklats under en lång följd av decennier. Mest är det företagsnätverk eller konsortier som bildats för att förstärka företagsamhet och entreprenörskap. Detta har gjort Gnosjö berömt, även utanför Sveriges gränser. Gnosjö är en egen kommun, där planering och uppföljning sköts direkt inom samma kommunala nivå och där inte motsättningar mellan kommundelar spelar in i samma utsträckning som i de andra undersökningsobjekten.

Jämförelse

Politikerna och tjänstemännen i Ragunda, Gnosjö, Uppvidinge har i likhet med Krokoms kommun, velat förstärka och fördjupa den lokala demokratin, och samtidigt valt att stöda nya samverkansmodeller inom sina kommuner. De nya teorierna kring governance, styrande genom samverkan, kan emellertid bidra med nya aspekter på relationerna mellan den kommunala och den sublokala nivån. Det intressanta för alla tre kommundelar är totalitetsperspektivet, dvs drivandet av en utveckling som innefattar flera sektorer av samhällslivet, omsorg, skola, näringsliv, infrastruktur och även lokal kultur. Det är med detta koncept som de tre områdena velat vända trenden med utflyttning och försämrad social service, och allmän stagnation och resignation. Gnosjö har som kommun kunnat verka för en motsvarande politik, men där kommundelarna inte uppfattas spela samma roll, fränsett en viss konkurrens mellan de största orterna Gnosjö och Hillerstorp (intervju med oppositionsrådet i kommunen 2003-08-27).

Den sublokala nivån inom tre kommundelar i Jämtlands och Kronobergs län visar sig vara utmärkta exempel på det omvända perspektivet och även subsi-

diaritetsprincipen. Politiskt sett samverkar trenden inom dessa tre områden med en starkare decentralisering helt i enlighet med begreppet governance och gemensam problemlösning och välfärdsproduktion mellan kommunerna och de berörda områdena. Jon Pierre (2001) ser detta som början till en institutionell förändring i Sverige och för egen del ser jag detta som ett exempel på välfungerande närdemokrati. Viktigt är dock att kunna skilja mellan de goda exemplen som modefenomen och den egna lokala utvecklingen.

Entreprenörskap som nyckel till framgång och tillväxt

Inom alla nivåer, såväl företag, som offentlig- och tredje sektor samt organisationer, är lärande, bl a i termer av kompetenshöjning, en avgörande faktor. Flera studier visar att just kompetens är en av nyckelfrågorna bakom tillväxt, framgångsrikt entreprenörskap och företagande. Andra faktorer av vikt är närheten till universitet och högskola, geografisk närhet till andra företag och nätverk, livskvalitet, avsättningsmarknader, riskkapital och kommunal/regional närmiljö samt relationer till den offentliga sektorn. Betydligt längre ner i listan ligger kostnadsfaktorer och stödsystem, vilket visar på en ganska stark förändring sedan 1970- och 80-talen. Både humankapital och socialt kapital kan sägas vara viktiga ingredienser i det organisatoriska lärandet på företagsnivå.

Idag är det entreprenörskap och nyföretagande, tillväxt och konkurrenskraft, nätverk och socialt kapital som är de utslagsgivande faktorerna bakom framgångsrika, ”lärande” regioner. Såväl inom Sverige som EU har klyftan i detta hänseende vidgats mellan de mest och de minst framgångsrika regionerna, trots decennier av stödpolitik. Vid en jämförelse av svensk regional EU ranking av de 204 NUT II regionerna hamnar Mellersta Norrland (Trångsviken, Bispgården) på sista plats för perioden 1996-2001. Skillnaden gentemot Småland med öarna (Gnosjö, Åseda) är inte stor – nr 190. Region Stockholm återfinns som nr 12, Övre Norrland och Västsverige som nr 82 respektive 80.¹⁰ Regionerna där observationskommunerna återfinns befinner sig således långt bak i rankingen. Den avgörande frågan är var de fyra kommundelarna/kommunen befinner sig inom sin region.

Ett företags innovationsförmåga ökar sannolikt om en fungerande kunskapsöverföring samt samspel med andra företag och organisationer i den lokala miljön kommer till stånd. Flera mekanismer kan förklara varför en lokal miljö är viktig för ett företag. Det första är gemensam användning av resurser i kostnadsbesparande syfte och det andra är samlokalisering fördelar som uppkommer när transport- och transaktionskostnader kan sänkas. För det tredje utvecklas en lokal

¹⁰ Regionernas tillstånd 2002. En rapport om tillväxtens förutsättningar i svenska regioner. ITPS 2002, s13 ff.

arbetsmarknad med specialiserad kompetens.¹¹ Allt detta förutsätter nätverks-samarbete mellan företagen som inte hindrar konkurrens mellan dem som verkar inom samma branscher, men där samarbete inte heller är uteslutet. Exempelvis kan det långtgående hotellsamarbetet i Östersund nämnas som en form av detta. Det tredje fenomenet förutsätter en gradvis höjning av kompetens- och utbildningsnivån, framförallt i riktning mot specialistkompetens. Slutligen kan en ansamling av relaterade verksamheter bidra till en lokal miljö som främjar lärande och innovation. Detta fenomen kan kallas alltifrån kluster, till samlingskonsortier eller branschsammanlutningar, men pekar i alla tre fallen på själva fenomenet med en entreprenöriell miljö där entreprenörskap och innovationer kan födas i samarbete mellan företag inom partnerskap. I min modell utgår jag ifrån ett samarbete mellan samhällsentreprenörer och företagare-entreprenörer. Bägge kategorierna är sk drivande aktörer, men det är främst samhällsentreprenörerna som axlar ansvaret för uppbyggnaden av attraktiva regioner. Dessa representerar även en särskild form av ledarskap, där de både kombinerar ledning av egna organisationer och verksamheter (ofta inom tredje sektorn) med ett ansvarsfullt ledarskap för samhällsutveckling (Selsky 1994, s 278).

Framgångsrika regioner

Regionen har alltmer både inom EU och nationellt i Sverige kommit att uppfattas som den nivå på vilken man kan bygga de nätverk och relationer som understöder tillväxt, konkurrenskraft samt utveckling. Lärande regioner är ett koncept som ofta används. Lärande lyfts fram som en avgörande faktor, i detta kan innefattas bl a ett kontinuerligt lärande i betydelsen flexibel utveckling och snabb reaktionsförmåga när det gäller innovationer och förändringar i omvärlden. Lärande regioner kan då sägas vara de regioner där företag och offentliga organisationer och myndigheter, tillsammans med den tredje sektorn, förmår utveckla gynnsamma strukturer och samverkansformer.

Delar av näringslivet har fått en mer decentraliserad struktur, bl a genom självständiga företagsenheter i form av dotterbolag. Mot detta står en tendens till större företagsenheter och globala fusioner, samt kapitalrörelser över nationella gränser. Detta förenas i en utpräglad glesbygdsmiljö och ger upphov till nyinflyttning och nytt entreprenörskap, med kopplingar såväl nationellt som internationellt i form av utländska dotterbolag.

Jag anser att den sublokala nivån är ganska avgörande för skapandet av en attraktiv region. Konceptet attraktiv region kan leda till befolkningsökning istället för stagnation. Bibehållandet eller rentav utvecklandet av social och kommersiell service för medborgarna blir möjligt. Dessutom har det sublokala beslutsfattandet och den lokala demokratin funnit nya former.

¹¹ Se vidare Regionalpolitiska propositionen 2001/2:4, s 61.

I Gnosjö, Trångsviken, Bispgården och Åseda är befolkningsförändringarna inte så stora över de senaste två decennierna. Endast i Gnosjö är ökningen mer markant, men en minskning kan noteras för förra året. Krokoms kommun ökar till en början, men minskar från år 2000 och uppvisar samma mönster som Uppvidinge kommun. Endast Ragunda företer en kontinuerlig minskning. Observationsperioden sammanfaller dock med den kommunala omstrukturering och de tillväxtprojekt i EU och annan regi som inleds då. Sannolikt är tiden för kort för en riktig bedömning av utfallet av ovannämnda projekt.

Vad beträffar kommundelarna Trångsviken, Bispgården och Åseda, minskar samtliga över den tioårsperiod som SCB mätt tätorter, Åseda relativt sett minst. Statistiken för Trångsviken innefattar dock inte samtliga byar som ingår i själva tillväxtregionen. Det kan konstateras att effekterna av lokalt tillväxtarbete inte förmått vända befolkningstrenden på de undersökta orterna. Sett ur ett jämförande perspektiv minskar emellertid dessa glesbygdskommuner mindre än regiongenomsnittet Krokoms och Gnosjö är klara undantag, möjligen även Uppvidinge.

Tabell 1 Befolkningsutvecklingen i Gnosjö, Krokoms, Ragunda och Uppvidinge kommuner.

	1985	1990	1995	2000	2002
Gnosjö	9 175	9 855	10 023	10 280	9 997
Krokoms	13 979	14 373	14 716	14 154	14 047
Ragunda	7 336	7 078	6 748	6 313	6 079
Uppvidinge	10 465	10 613	10 389	9 807	9 580
Trångsviken		322	292	272	
Bispgården		1 093 ^a	991	956	
Åseda		2 512	2 626	2 503	

a. I denna siffra ingår inte Östra Bispgården som dock ingår i de följande siffrorna.

Tabell 2 Skattekraft per kommun 1995-2003.

	Gnosjö	Krokoms	Ragunda	Uppvidinge
1995	86 759	77 637	78 248	77 393
1996	92 426	79 807	81 342	80 360
1997	94 126	83 074	83 653	84 030
1998	98 929	85 758	86 159	87 098
1999	102 549	89 229	88 534	90 210
2000	106 792	94 251	92 870	94 473
2001	113 220	98 945	97 132	100 301
2002	121 709	105 361	103 923	107 832
2003	130 196	111 126	111 406	113 749

Skattekraftens utveckling är starkast i Gnosjö. I Krokoms, Ragunda och Uppvidinge växer den också.

Måtten på den regionala arbetslösheten visar att Gnosjö under perioden ligger avsevärt under det regionala genomsnittet, som för Jönköpings län är mycket

under riksgenomsnittet. I Gnosjö är det ca 1,4 procent. Uppvidinge kommun ligger med 1,9 procent klart under Kronobergslän som har 2,6 procent. Däremot ligger Ragunda kommun klart över, Krokoms är i linje med Jämtlands genomsnittliga arbetslöshet som är kring 4 procent. Jämtlands län har klara problem i jämförelse med riksgenomsnittet när det gäller arbetslöshetens utveckling över tid.

Utvecklingen av utbildningsnivå i kommunerna är också viktig. Här förefaller det helt klart att såväl Gnosjö som Krokoms och Uppvidinge förmått dubblera antalet personer med eftergymnasial utbildning, medan Ragunda uppenbarligen sackar efter i den jämförelsen. Här bör in- och utpendling inom kommunen tas med som en viktig faktor, eftersom endast Krokoms ligger så nära en större stad att halva kommunen kan uppfattas vara på pendlingsavstånd från Östersund. Såväl Gnosjö (105 km till Växjö) som Ragunda (huvuddelen av kommunen har mer än fem mil till Östersund) och Uppvidinge (sex mil till Växjö, men mer än tio mil till Jönköping) kommuner saknar egentliga pendlingsmöjligheter.

Det kommunala perspektivet: några jämförande aspekter på utvecklingen i Trångsviken, Ragunda, Åseda och Gnosjö

Mina intervjuer visar på en aktiv kommunledning i samtliga kommuner, även om detta kanske inte alltid upplevs av ifrågavarande kommunalstyrelse (intervju med Trångsviksbolaget 2002-03-23, Offensiva Åseda 181 ff, 232). Även särskilda subsidiära organ har skapats inom alla kommuner för drivandet av processer på sublokal nivå. Omorganisering av kommunens utvecklingsavdelningar har förekommit i Ragunda och Krokoms kommun. Däremot har motsvarande inte skett i Uppvidinge kommun, som hittills inte heller tagit fram avsiktsförklaringar, precisering av samverkan eller riktlinjer till stöd för lokala utvecklingsgrupper. Här spelar sannolikt det kommunala näringslivsklimatet in och synen på partiell utveckling inom olika kommunalstyrelser över tid. Förståelsen för sublokala grupper har endast vuxit fram långsamt. Förekomsten av dessa grupperingar synes dock vara central vid en jämförelse och samtliga kommuner har valt denna form för drivandet av intressen inom särskilda projekt som gäller vissa kommunalstyrelser.

Särskilt påfallande är relationerna mellan utvecklingsgrupper, företagare och kommunledningen. Som ett exempel kan ansökan från Krokoms kommun till strukturfondskansliet för ett Mål 1 program kring bredband till Trångsviken nämnas. Kommunen snarare än utvecklingsgruppen Trångsviksbolaget, fick axla rollen som projektledare och ansvarig för ett dylikt projekt med bredband till endast en del av kommunen. I intervjun med kommunstyrelsen för Krokoms kommun (2002-03-13) betonar hon vikten av att en kommunalstyrelse som i sin näringslivsutveckling och IT mognad hunnit längst, även behöver få den bredbandskoppling som är förutsättningen för fortsatt tillväxt. Motsvarande processer har inte kunnat iakttas i de andra kommunerna. Ragunda kommun upplever sig

fortfarande leva med den tidigare kommunindelningen med tre rätt distinkta kommundelar; Hammarstrand, Bispgården och Stugun med tre skilda företagarföreningar, trots kommunala initiativ till en eventuell sammanläggning (intervju med kommundirektören i Ragunda kommun 2002-03-12).

Såväl i Åseda, Krokoms och Ragunda berörs frågan om hur man kunde samordna lokala utvecklingsgrupper med mer kommunövergripande eller samverkande verksamhetsformer. Aktiva försök till samordning inom sociala sektorer har gjorts mellan Ragunda och Bräcke kommuner, samt även som samarbetsavtal mellan kommunerna. Inom Åseda ser man möjligheter i och med de avsevärt mindre begränsningar och offentliga regleringar för utvecklingsgrupper att idka dylikt samarbete som nu existerar.

Det som jag kan lyfta fram som ett preliminärt, men dock resultat, av mina studier hittills är att en viktig nyckel till potentiell tillväxt ligger i totalkonceptet näringslivsklimat, arbetsmiljö, levnadsförhållanden och livskvalitet. Detta har noga uppmärksammats i två av mina undersökningsobjekt: Åseda och Trångsviken och är på gång i Ragunda. Gnosjömodellen för företag i nätverk och den särskilda miljö detta har skapat på denna ort är inte utan vidare jämförbar med de övriga kommunerna. I de två förstnämnda har skol- och utbildningsfrågor getts en alldeles särskild tyngd, i och med kvalitetssäkring (Kvalitetsrådet i Åseda) och entreprenörskap inom grundskola, gymnasium för Krokoms del, samt även utbildningen inom ekonomiprogrammet Affärsutveckling (entreprenörskap) vid Mitthögskolan. Detta utgör även embryot till en Triple Helix samverkan som i Trångsviken förverkligats i det sk Trångsviksbolaget som samlar såväl kompetens från företagare, lokalsamhälle och företrädare för utbildning på alla nivåer. Utbildningsnivån i samtliga undersökta kommuner ligger under riksnivån.

En annan faktor av betydelse för tillväxtens utveckling över tid är befolkningsutvecklingen. Enligt Regionalpolitiska utredningens slutbetänkande var den faktiska befolkningsutvecklingen under åren 1990-1998 stagnerande eller minskande för två tredje delar av landets arbetsmarknadsregioner. Mina undersökningsobjekt återfinns bland dessa regioner.

Det framstår dock som helt klart att den mest attraktiva regionen när det gäller befolkningsutveckling, arbetslöshet, skattekraft, och höjning av utbildningsnivån i ett makroperspektiv är Gnosjö. Fenomenet är synbarligen mycket mer än en konceptuell marknadsföringsframgång, utan statistiken visar på ett hållbart fenomen över tid. Däremot synes Åseda vara fullt jämförbart med Bispgården och Trångsviken som lokala utvecklingsmiljöer, och som delar av Norrlands inland är det mycket anmärkningsvärt att de två senare orterna förmår tävla med det inre av Småland som har helt andra företagartraditioner. Däremot har det inte gått att påvisa att särskilda kommunala och sublokala samverkansformer skulle ha någon betydelse för tillväxten inom de utvalda variablerna. Motsatsen låter sig heller inte ådagaläggas, dvs vilken effekten för de kvantitativa måtten på lokal tillväxt hade varit ifall inga särskilda kommunala samverkansformer hade

funnits. Fortsättningen av forskningsprojektet inkluderar studier av företagande och entreprenörskap på mikronivå med djupintervjuer, och dessa kommer sannolikt att avslöja om sambanden mellan aktiva lokala utvecklingsgrupper och attraktiva regioner räcker för att skapa ekonomisk tillväxt inom glesbygdsregioner i Norrlands inland och om det går att finna lokala Tillväxtbyar som bryter mönstret och blir trendsättare i likhet med Gnosjö.

Referenser

- Berggren C, Brulin G & Gustafsson L-L (1998) *Från Italien till Gnosjö*. Arbetslivsinstitutet.
- Coleman J S (1990) *Foundations of Social Theory*. Cambridge, Mass: Harvard UP.
- Ekvall G & Johannisson B (red) (1996) *Navigatör och inspiratör*. Lund. Studentlitteratur.
- Friedmann J (1973) *Urbanisation, planning and national development*. Aldershot.
- Härkönen E & Kahila P (1999) "Some Theories of Rural Development – a Basis for Examining Local Partnerships" i Westholm E, Moseley M & Stenlås N (red) *Local Partnerships and Rural Development in Europe*, DFR rapport 1999:4.
- Inglehart R (1997) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 41 Societies*. Princeton: Princeton UP.
- Jackman R W & Miller R A (1998) "Social Capital and Politics" *Annual Revue of Political Science*, Vol 1, s 47-73.
- Johannisson B (1992) *Skola för samhällsentreprenörer – rapport från en utbildning av lokala projektledare*.
- Johannisson B m fl (1992) *Nyföretagande och regioner – modeller, fakta, stimulantia*. Stockholm, Allmänna förlaget.
- John P (1994) "Central-Local Relationships in the 80s and the 90s: Towards a Policy Learning Approach" *Local Government Studies*, Vol 20.
- Landström H (2000) *Entreprenörskapets rötter*. Lund. Studentlitteratur.
- Lithander J & Möhlnhoff J (2000) *Framväxt av tillväxt – en fallstudie av sex jobbskapande processer i Jämtlands län*.
- OECD (1998) *Local Management for Effective Policies*, OECD, Paris.
- Ostrom E (1990) *Governing the Commons*. Cambridge University Press.
- Porter M (1990) *The Competitive Advantage of Nations*.
- Portes A & Landolt P (1996) "The Downside of Social Capital" *The American Prospect*, No 26 (May-June 1996) s 18-21.
- Putnam R D (1993a) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton. Princeton University Press.
- Putnam R D (1993b) The prosperous community. Social capital and public life. *The American Prospect*, no 13 (Spring 1993).
- Putnam R D (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6:1, Jan 1995, s 65-78.
- Putnam R D (2000) *Bowling Alone*. New York.
- Regionalpolitiska utredningens slutbetänkande, SOU 2000:87, Fritzes, Stockholm.

- Selsky J W & Smith A E (1994) "Community Entrepreneurship: A Framework for Social Change Leadership" *Leadership Quarterly*, 1994:5, pp. 277-296.
- Stoker G & Mossberger K (1995) "The Post-Fordist Local State" s 210-227 i Stewart J & Stoker G (red) *Local Government in the 1990s*, London: MacMillan.
- Westlund H (1999) "An Interaction-Cost Perspective on Networks and Territory" *Annals of Regional Science*, Vol 33, No 2.
- Wihlborg E (2000) *En lösning som söker problem*. Linköpings universitet. Diss.
- von Bergmann-Winberg M-L & Sandberg K W (2002) "Några aspekter på tillväxtfaktorer, nätverk och vinnande kluster inom framgångsrika regioner – en jämförande studie" Tillväxtkonferensen i Piteå 2002:03.
- Woolcock M (1998) "Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework" *Theory and Society*, Vol 27, No 2, s 151-208.
- Ylinenpää H & Lundgren N-G (1998) *Northern light or out in the cold a comparison of two nordic regions*.
- Zoltan J ACS, Carlsson B & Karlsson C (1999) *Entrepreneurship, Small and Medium-Sized Enterprises and the Macroeconomy*.

